

WestminsterResearch

<http://www.westminster.ac.uk/westminsterresearch>

**Kulonbozo oktatasi rendszerek es formak kozotti tudastransfer
es annak merhetosege**

Illes, K. and Sandor-Kriszt, E.

A paper presented at Knowledge based Society, Knowledge Creation, Knowledge Transfer, Change of Value System, Third International Conference, University of Miskolc, Hungary, 21 - 22 May 2001.

The WestminsterResearch online digital archive at the University of Westminster aims to make the research output of the University available to a wider audience. Copyright and Moral Rights remain with the authors and/or copyright owners.

Whilst further distribution of specific materials from within this archive is forbidden, you may freely distribute the URL of WestminsterResearch: (<http://westminsterresearch.wmin.ac.uk/>).

In case of abuse or copyright appearing without permission e-mail repository@westminster.ac.uk

Képzési rendszerek és oktatási formák közötti tudástranzfer és annak mérhetősége

Dr. Illés Katalin MBA
senior lecturer
Anglia Business School
(Cambridge UK)

— **Sándorné dr. Kriszt Éva** Ph.D.
tanszékvezető
Budapesti Gazdasági Főiskola
Pénzügyi és Számviteli Főiskolai Kar

Bevezetés

Az információ megszerzése és átadása sohasem volt olyan nagy jelentőségű mint napjainkban. Aki a legfrissebb, legmagasabb szintű információval rendelkezik az előnyre tesz versenytársaival szemben. Így érthető, hogy a gazdaság és az erősödő piaci verseny egyre nagyobb nyomást gyakorol az oktatási intézményekre is. A vásárlók (hallgatók) a világ minden táján kritikusan figyelik, hogy a pénzükért naprakész tudást kapnak-e. Az oktatási intézményeket (középiskolákat és egyetemeket) Nagy-Britanniában például rangsorolják mind az oktatás színvonala, mind a kutatásban elért eredményei alapján. Ezek az információk megjelennek a napilapokban és egyértelműen jelzik az adott intézmény rangját és a kibocsátott diploma piaci értékét. Az egyre erősödő hallgatókért történő versenyben tehát igen fontos szerepe van a naprakész tudásnak és a több területen is felhasználható készségek oktatásának. A felsőoktatás egyre inkább szolgáltató nagyüzemmé válik, amely igyekszik minél gyorsabban reagálni a piac igényeire. A piac nagy választékot, rugalmas formákat és egymásra építhetőséget kíván, így az egyetemek tárgyai legtöbb helyen már modulokból épülnek fel, ahol a hallgatónak a kötött tantárgyak mellett választható tantárgyaik is vannak.

Másik világjelenség az egész életen keresztül tartó folyamatos tanulás igénye. Elfogadott tény, hogy bár különböző idő alatt szakterülettől függően elavul a tudás. Így a diploma csak egy állomása, de nem a végállomása a tanulásnak. Hogyan tudnak az oktatási intézmények megfelelni az egyre növekvő számú első diplomás képzésének és egy időben hogyan tudják kielégíteni a posztgraduális hosszabb, rövidebb ideig tartó képzések iránti igényt.

Ez a dilemma jelen van a nyugati és a keleti oktatási intézményekben egyaránt. A lényeges különbség a rendelkezésre álló időben van. Ami Nagy Britanniában például mintegy ötven év alatt zajlott le az Magyarországon megpróbál megtörténni tíz év alatt. A felgyorsulás érzékeltetésére talán célszerű röviden végigtekintenünk a brit oktatásban végbemenő változásokat az elmúlt ötven évben. Ha ezt párhuzamba állítjuk a magyarországi 1990-től 2000-ig terjedő tíz esztendő főbb lépéseivel elgondolkodtató képet kapunk.

A brit felsőoktatás elmúlt ötven éve

A brit felsőoktatás közelmúltjában végbement változásokat jól illusztrálják, hogy a felsőoktatás milyen nagymértékben összefügg a gazdaság és a politikai szemlélet változásaival.

A második világháborút megelőzően Nagy-Britanniában a felsőoktatás a kevesek privilégiuma volt. Az ország kis számú, nagy presztízzsel rendelkező egyeteme az egyénre szabott elit képzésre volt berendezkedve.

A háborút követően a kormány arra ösztönözte a hadsereg és a tengerészet tisztjeit, hogy vezetési tapasztalataikat támasszák alá egyetemi diplomával és vigyék át tudásukat a polgári élet gyakorlatába.

Az 1950-1969 közé eső időszak történelmi jelentőségű átalakulásokat hozott a brit felsőoktatásban. A korszak változásait a Lord Robins nevéhez fűződő felsőoktatási riport fémjelzi. Ez a riport a felsőoktatás kiszélesítésére tett javaslatot és hangsúlyozta, hogy a felsőoktatási képzést szélesebb rétegeknek kell hozzáférhetővé tenni. A növekedés elősegítésére az ország különböző részein új egyetemeket alapítottak. Erre az időszakra tehető többek között a Glasgow-i Strathclyde Egyetem és az Edinburgh-i Heriot-Watt Egyetem megalapítása.

Az új egyetemek létrehozásának két jól megkülönböztethető módja volt:

- a) A technológiai főiskolákat (Colleges of Advanced technology) átalakították szakirányú egyetemekké
- b) Új intézményeket hoztak létre általános, teljes spektrumú egyetemi képzésre (ekkor alapították pl. York, Sussex, Stirling és Lenchester egyetemeit).

Az 1960-as évektől bevezették a felsőoktatási ösztöndíjat. Ez azt jelentette, hogy aki két tantárgyból rendelkezett érettségivel (2 A levels) az jelentkezhetett egyetemre és tanulmányi ösztöndíjat kapott a helyi tanácstól.

A felsőoktatás még általánosabbá tételére 1964-ben létrehozták a politechnikumokat. Ezek az intézmények olyan szakirányú tevékenységekre képeztek amelyek kiegészítették az egyetemi képzési rendszert. Ezzel olyan fiatalokat is sikerült bevonni a felsőoktatásba akik a hagyományos egyetemi oktatás vonzáskörén kívül estek.

1971-re a politechnikumok száma harmincra nőtt. Ezek az intézmények elsősorban az üzleti és termelési területeken elhelyezkedni kívánóknak nyújtottak felsőfokú képzettséget és felváltották a felsőoktatási és a Tanárképző Főiskolákat (Colleges of Higher Education).

Az 1980-as évektől a konzervatív kormány lecsökkentette a felsőoktatásnak nyújtott támogatást. 1989-ben visszavonták a helyi önkormányzati támogatást és létrehoztak egy finanszírozó testületet 'University Funding Council' néven. Ettől kezdve az egyetemek innen kapták hallgatói létszámuktól függően az anyagi támogatást.

1990-ben egy egységesítési törekvés vette kezdetét brit felsőoktatásban. Ennek következtében a politechnikumokat átalakították és egyetemi rangra emelték. Ez a folyamat 1992-re zajlott le. Azóta „régí” (1992 előtti) és „új” (1992-ben alapított) egyetemekről beszélhetünk. Az Anglia Polytechnic University (APU) például egy olyan három egymástól távol eső helyszínen működő egyetem, amely nevében még őrzi az 1992 előtti állapotot, de tartalmában és működésében az új egyetemek egyik dinamikusan fejlődő példáját nyújtja.

A politechnikumok egyetemmé alakítása megnövelte az egyetemek számát, de emellett megmaradtak és fontos szerepet töltenek be az oktatásban a felsőoktatási főiskolák is.

A brit felsőoktatás történetének következő nevezetes évszáma 1996. Ekkor készült el a Dearing Committee jelentése a felsőoktatási helyzetről. Ez a jelentést nem hozott váratlan változásokat. Reális képet festett a gazdaság munkaerő helyzetéről és fokozott felsőoktatási aktivitást javasolt elsősorban Skóciában és Wales-ben.

Kenneth Clarke 1994-ben meghirdetett programja 30 százalékkal kívánta emelni a felsőoktatásban résztvevő hallgatók számát.

Ez a növekvő létszám napjainkban is érezhető bár a hatalomra került munkáspárti kormány eltörölte az ösztöndíjat és bevezetett egy £1050-os (420 000 forint) évenkénti tandíjat az alapképzésben résztvevő egyetemi hallgatóknak. Ez megnehezítette a rossz anyagi helyzetben lévő diákok egyetemi életét. Bevezettek egy viszonylag alacsony kamatú tanulmányi bankkölcsönt amit a hallgatók nagy százaléka igénybe vesz. A kölcsönt csak a diploma megszerzése után kell elkezdni visszafizetni. Ez a kölcsön azonban nem fedezi az összes költségeket, így azok a diákok akik nem tudnak anyagi támogatást kapni a szülőkől kénytelenek esti és hétvégi munkát vállalni, hogy a megélhetéshez szükséges összeget előteremtsék.

Napjainkban a brit felsőoktatás a következő kihívásokkal küzd:

1. Túl sok az egyetem. Vannak városok, mint például Leeds ahol a régi és az új egyetem közvetlenül egymás mellé épült. Itt két adminisztrációs rendszert, két könyvtárat stb. tartanak fenn. Számptalan előny származhatna az összevonásból, de erre egyelőre kevés a két intézmény közötti hajlandóság.

2. Mindenki számára való hozzáférhetőség. Az oktatáspolitiká hangsúlyozza a nyitott kapuk politikáját és a felsőoktatás általánosan jó hozzáférhetőségét. Ugyanakkor a tandíj bevezetése számtalan hátrányos helyzetű diáknak lehetetlenné teszi az egyetemi tanulmányokat.

3. Globalizáció. Létszámcsökkenési veszélyt és konkurenciát jelent az egyetemeknek az olyan új oktatási formák, mint a távoktatás, vagy az egyre több kompjuteren keresztül elérhető oktatási program, mint a Harvard Business School online MBA programja. Ide a hallgatók földrajzi megkötöttség nélkül jelentkezhetnek és tanulhatnak, munka mellett, beépítve a kompjuteres konzultációt a szabadidőbe.

A brit felsőoktatás a fenti kihívásokkal együtt is nagyon előnyös helyzetben van a világpiacn. Ez részben az oktatás jó hírnevének köszönhető részben pedig az angol nyelvnek. A világ minden részéről ideseregő hallgatók a szaktárgyi ismeretek elsajátítását össze tudják kapcsolni az angol nyelvi ismeretek tökéletesítésével, ami egyre inkább követelmény minden fontos munkahelyen.

A magyar felsőoktatás 1990 és 2000 között

A rendszerváltást követően a gazdaság gyors ütemű változása megváltoztatta a felsőoktatással szemben támasztott igényeket. A privatizáció és a külföldi tőke beáramlása komoly versenyhelyzetet teremtett a munkaerőpiacon. A munkáltatók különösen a vezető beosztású dolgozóktól, nemzetközi színvonalú szaktudást vártak el. Ez az igény 1990-től évről évre egyre erősödött és nagy nyomást és kihívást jelentett a felsőoktatási intézmények számára.

Elsősorban a menedzsmenttel kapcsolatos szakirányok iránt nőtt meg az érdeklődés. Az üzleti szakok az egyetemeken kibővültek, átalakultak és nagyon hamar megjelentek a nyugati oktatásban oly elterjedt oktatási irányok, mint az MBA (Masters in Business Administration) amit az üzleti életben megszerezhető legrangosabb kvalifikációnak tartanak.

1989-től a nyugati országoknak minden szempontból érdeküké vált a kelet és közép-európai átalakulások támogatása. A támogatás különböző forrásokból, különböző formában jelentkezett. Az EU például segélyprogramokat állított össze az egyes országok támogatására. Az Egyesült Államok jelentős pénzüsszeget adott különböző magyar intézményeknek és vállalatoknak, hogy a számítógép-rendszert bevezessék vagy a meglévőt felújítsák, Hollandia és Dánia a kisvállalkozóknak ajánlott segítséget ingyenes előadások és tanfolyamok formájában. Nagy-Britannia létrehozta a Külügyminisztérium irányítása alatt működő ' Know How Fund'-ot (Szakértési Alapítvány), azzal a céllal, hogy brit egyetemek oktatói szaktudásukat adhassák át és segítsék javaslataikkal a térségben lévő intézményi struktúra és kultúra átalakulását. Ez utóbbi projektek elsősorban felsőoktatási intézményeket segítettek.

A gazdasági átalakulások új szemlélettel és módszerekkel rendelkező közép és felsővezetőket igényelnek, akik tisztában vannak a piacgazdaság jelentette kihívásokkal. A vezetőképzés fontos és sürgős feladatává vált a magyar felsőoktatásnak. Ahhoz, hogy az új képzési igényt az intézmények megfelelő színvonalon ki tudják elégíteni, a meglévő tananyagok modernizálására, új tananyagok és tanítási módszerek bevezetésére volt szükség. A feladat sürgősségét és fontosságát látva, a brit kormány projektjei elsősorban ezen a téren kívántak segítséget nyújtani.

A magas szintű menedzser képzés nem volt ismeretlen Magyarországon 1989 előtt sem, és voltak egyetemek, amelyek nyugati stílusú, elit képzésnek számító MBA programokat is indítottak részben az amerikai részben a brit szakirodalom és oktatási mintát követve.

1990 elején a Know How Fund készített is egy felmérést a magyar felsőoktatás helyzetéről. Ennek a tanulmánynak az alapján kiválasztotta az állami irányítással működő, menedzsmet oktatást is nyújtó 56 egyetem és főiskola közül az alábbi hatot amelyet támogatni kívántak:

- Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs
- Kereskedelmi és Vendéglátóipari Főiskola, Budapest
- Közgazdaságtudományi Egyetem, Budapest
- Külkereskedelmi Főiskola, Budapest
- Miskolci Műszaki Egyetem
- Műszaki Egyetem, Budapest
- Pénzügyi és Számviteli Főiskola, Budapest

A projektek 3-5 évig tartottak és egy kérdőíves és interjú felmérés tanulságai szerint előnyösek voltak mind a magyar, mind a brit felsőoktatási intézmény számára (Clarkson, Illes, Iohom 1997)

Milyen előnyöket hozott a projekt a magyar intézménynek?

- Modern tananyagfejlesztés alapképzéshez vagy továbbképzéshez
- Brit oklevelet adó rövid tanfolyamok és modulok bevezetése
- A tanárok és diákok nyugati szellemben történő képzése
- Angol és magyar nyelvű MBA programok bevezetése
- Betekintést nyertek a brit egyetemek hétköznapijaiba és vezetésébe
- Közeli megismerték hogyan történik a brit intézményeknél a tanmenet kidolgozása
- Közeli megismerték a brit intézmény alap- és posztgraduális képzésre vonatkozó stratégiáját
- Megszűntek a magyar és brit oktatással kapcsolatos előítéletek és mítoszok
- Nőtt az intézmények hírneve Magyarországon és külföldön egyaránt
- Betekintés a brit vezetési stílusba
- Fontos külföldi szakmai kapcsolatok kiépítése
- Kutatási kapcsolatok kiépítése és közös publikáció
- Nemzetközi elismerés és akkreditáció
- Benchmarking – más oktatási intézménnyel való összemérés lehetősége mind Magyarországon mind külföldön

A brit intézmények segítettek a modern vállalatvezetői programok kidolgozásában. Ezen a téren a magyar oktatóknak kevés tapasztalatuk volt. Az egyik sikeres és bevált módszer annak oktatására, hogyan kell vállalatvezetőket tanítani, ha együtt dolgoznak a brit és a magyar kollégák. Több esetben a magyar oktatók beültek a brit osztályokba, a brit tanárok pedig részt vettek a magyar osztályok munkájában. Az órák után pedig a kollégák megbeszélték mind a tantárgyra, mind az oktatási módszerekre vonatkozó észrevételeiket.

Milyen előnyöket hozott a project a brit intézményeknek?

- Nemzetközi kapcsolatot ad az egyetemnek
- Hasznos marketing és reklám eszköz
- A tanároknak lehetőséget ad, hogy első kézből szerezzenek információt Közép-Európáról
- Előnyt jelent a többi egyetemmel szemben, akiknek nincs ilyen kapcsolatuk
- Lehetőséget ad magyar és multinacionális vállalatokkal való kapcsolatfelvételre mind kutatási, mind tanítási céllal
- A magyar kutatási partnerek segítségével olyan információkhoz és anyagokhoz lehet hozzájutni, amelyek a személyes kapcsolatok nélkül nem hozzáférhetők
- Bekerülni a hivatalos és nem hivatalos kapcsolatrendszerbe Magyarországon
- Anyagi előnyök
- A projektet új pályázatnál referenciaként lehet használni.

Mindegyik brit interjúalany megemlítette, hogy a projekt segítségével alkalmuk nyílt betekinteni a magyar üzleti életbe és bővíthették ismereteiket az üzleti élet realitásairól. Ezt az információt jól tudták hasznosítani mint tanácsadók a különböző európai és amerikai vállalatokkal meglévő kapcsolataikban. Csak egy egyetem képviselője említette, hogy a projekt jelentős anyagi előnyökkel járt, a többiek úgy látták, a projekt elsősorban hosszú távú stratégiai befektetést jelent az intézményük részére.

Az 1997-es felmérésből kiderült, hogy azok a projektek voltak igazán sikeresek ahol mindkét oldalon elkötelezett projekt menedzserek irányították a munkát, ahol az intézményi kultúrák közötti különbségeket mindkét fél hamar felismerte és jó kommunikációval a felmerülő problémákat gyorsan és hatékonyan orvosolni tudták.

Fontos az is, hogy a kapcsolat kölcsönös előnyökön alapuljon, mert akkor a partnerek hajlandóak idejüket és energiájukat a rövid távú érdekeken túlmenően is befektetni, mind intézményi, mind egyéni szinten.

A különböző oktatási formák közötti átjárhatóság

Abból kell kiindulni, hogy magyar egyetemi, főiskolai oktatásban az elmúlt tíz évben lezajlott mindaz ami más országokban ötven év alatt. A magyar felsőoktatás minden korábbit meghaladóan átalakult. Elengedhetlenné vált a különböző oktatási rendszerek közötti tudástranszferen kívül a különböző oktatási formák közötti átjárhatóság megoldása is. A nemzetközi tapasztalatok itt is segítették a megoldást.

Új típusú iskolák jelentek meg új tartalmakkal, és a továbbhaladási utak, pályák is ennek megfelelően igen változatosak lettek. Ez elsősorban annak hatására következett be, hogy tömegessé vált az igény a felsőfokú szakemberek iránt, és mindez új kihívás elé állította a magyar felsőoktatást is. A változások a hallgatói létszám erőteljes növekedése és az 1996-os felsőoktatási törvénymódosítás hatására gyorsultak fel.

Ebben a folyamatban indult meg:

- az intézmények együttműködésének korszerűsítése,
- a felvételre jelentkezés módosítása,
- a tanulmányi programok minősítése,
- új, korszerű szakok és szakirányok bevezetése,
- finanszírozás differenciálása.

A továbbtanulás ma már szinte minden középiskolás számára kívánatos és elfogadott céllá vált, ugyanakkor egyre gazdagabb a képzési formák szerinti tagozódás.

A változatosságon belül azonban jelenleg is fellelhető az évtizedek óta fennálló hierarchia. Ebbe a rendszerbe illeszkedett be a nemzetközi összehasonlításban már ismert és „félfelsőfokú” oktatásnak tekintett akkreditált iskolarendszerű felsőfokú szakképzés. Ez a képzési forma megoldást kínál a hallgatói létszám jelentős növelésére, oly módon, hogy a fiatalok képzettsége is nő, és a munkaerő piaci igények is jobban figyelembe vehetők. A magyar felsőoktatás reformintézkedéseiben az eurokonformizációs törekvések hatása is egyre jobban érvényesül.

Az 1990-es években az erőteljes létszámfejlesztés hatására a fiatal (18-22 éves) korosztályok részvétele a felsőoktatásban egyre javult, bruttó arányszámuk az 1990-es 10,6 %-ról 1997-re 17,6 %-ra emelkedett.

Emellett továbbra sem csökken a felsőfokú esti, levelező, illetve távoktatás jelentősége. A magyarországi foglalkoztatási gondokkal összefüggésben mind gyakoribbá válik a szakmaváltoztatás, amely magával hozza a folyamatos átképzés iránti igényt is. A nappali felsőoktatás mellett sok fiatal számára ez az oktatási forma teszi csak lehetővé az első diploma megszerzését, valamint a pályakorrekciók során a korábbi végzettségek kiegészítését, illetve más, korszerűbb egyetemi, vagy főiskolai szakképzettség elérését.

(Lásd 1.sz. tábla)

1. sz. tábla

A felsőoktatásban tanulók számának alakulása az 1990/91-es és az 1999/2000-es tanév között képzési formák szerint

(ezer fő)

Képzési forma	1990/91	1997/98	1998/99	1999/2000
Nappali	76,6	152,9	163,1	171,6
Esti, levelező, távoktatás	25,8	80,9	95,2	108,2
Együttesen:	102,4	233,8	258,3	279,8

Forrás: Statistical Pocket-book of Hungary '99, Hungarian Central Statistical Office, 2000.

Mindkét képzési formában rendkívül dinamikus fejlődött a hallgatólétszám. Az esti, levelező és távoktatásos képzésben tanulók létszámának növekedési üteme azonban meghaladta a nappali képzésben résztvevőket. Míg a nappali hallgatók létszáma évente átlagosan 9,4 %-kal nőtt a vizsgált időszakban, a munka mellett tanulók létszáma évente átlagosan

17,3 %-kal növekedett. A képzési forma ilyen mértékű kiszélesedéséhez a hallgatói költségtérítési részvételi lehetőség is hozzájárult. Mindenképpen átrendeződtek azonban a magyar felsőoktatásban a képzési formák szerinti arányok. (Lásd. 2. tábla)

2. sz. tábla

A felsőoktatásban tanulók számának és összetételének változása 1990/91-ről 1999/2000-re képzési formák szerint

(%)

Képzési forma	Hallgatói létszám		
	megoszlása (%)		változása
	1990/91-es tanév	1999/00-es tanév	1990/91-ről 1999/00-re (%)
Nappali	74,8	61,3	224,0
Esti, levelező, távoktatás	25,2	38,7	419,4
Együttesen:	100,0	100,0	273,2

Forrás: Oktatás, szakképzés (1988-1997) Központi Statisztika Hivatal, Budapest, 1998

Az elmúlt évtizedben a felsőoktatásban résztvevő hallgatók száma 173,2 %-kal növekedett. Ezt a fejlődést lényegesen meghaladta az esti, levelező, illetve távoktatási formában tanulók számának változása, amely 319,4 %-os növekedést mutat. Több mint kétszeresére nőtt a nappali tagozatos hallgatók létszáma is, ez a fejlődés azonban mégis elmaradt az összlétszám növekedésétől. Mindezek következtében az esti és levelező, illetve távoktatási tagozaton tanuló hallgatók aránya 25,2 %-ról 38,7 %-ra növekedett az 1990/91-es tanévről az 1999/2000-es tanévre.

E kategória gyors előretörésének egyik lényeges eleme a távoktatás módszerének elterjedése. A felsőoktatás mennyiségi fejlesztése azonban önmagában nem jelenti a felzárkózást a fejlett országokhoz. Természetesen fontos, hogy a mennyiségi mutatók alapján is elhelyezzük magunkat a világban vagy megállapítsuk helyünket Európa országai sorában. A nemzetközi összehasonlításoknak azonban számos olyan kérdése van, amely óvatosságra kell intsen. A különböző országok adatainak összehasonlítását megnehezíti, hogy az oktatási rendszerek eltérnek és az ezekre alkalmazott mutatószámok is más tartalmúak. Már a hallgatói létszám nemzetközi összehasonlításánál is beleütközünk az azonos elnevezésű fogalmak eltérő értelmezésébe és így statisztikai adataink eltérő tartalmába. Pl. a felsőoktatási hallgató számbavételénél és nemzetközi összehasonlításánál mindenekelőtt azt kell tisztázni, hogy kit tekintenek felsőoktatási hallgatónak az egyes országokban, az egyetemi és főiskolai hallgatót, vagy az úgynevezett „third level”-hez tartozó intézményekbe beiratkozott valamennyi hallgatót. Nem mindegy hogyan kezelik a számbavételnél az évismétlő, évhalasztó, tanulmányaikat szüneteltető és a külföldi hallgatókat. Korábbi kutatásaink azt mutatták, hogy ha a vizsgált ismérvek körét kiszélesítettük és akár a felsőoktatási tanulók, akár az egyetemi hallgatók, a hazai tanulók vagy a végzős hallgatóknak a 100 000 lakosra jutó arányszámait, valamint a 20-24 éves népességhez viszonyított felsőoktatási tanulók, egyetemi hallgatók és hazai tanulók alapján hasonlítottuk össze Európa országait, hazánk mindig az utolsó helyek egyikét foglalta el. Ezért mindenképpen indokolt volt az elmúlt évtizedben a hallgatói létszám jelentős bővítése és olyan rugalmas oktatási formák keresése, amelyek képesek megfelelni ennek a gyors növekedésnek.

A hirtelen növekedés számos problémát vet fel. A felsőoktatás működésének vizsgálatakor pedig nem tekinthetünk el az oktatói létszám alakulásának elemzésétől sem. Az egy oktatóra jutó hallgatói létszám is jelentősen megváltozott az elmúlt évtizedben a nappali tagozaton tanulóknál 4,4 főről 8,1 főre emelkedett. A képzési forma szerinti másik csoportban az esti, levelező és távoktatásos képzésnél, a sajátosságok (Pl. a tutori rendszer) miatt a pontos és összehasonlításra alkalmas számítás nem végezhető el. Ezzel együtt elmondhatjuk, hogy az 1990-es évekre a magyar felsőoktatás elérkezett oda, hogy az esti és levelező képzésben már nem nyílt elég lehetőség a hallgatók tanulási folyamatának segítésére. Az oktatás hatékonysága csökkent. A felnőttoktatás speciális problémáira és az egész életen át tartó tanulás iránti igény kielégítésére a nemzetközi tapasztalatok azt mutatták, hogy a távoktatás megoldást jelenthet.

Bizonyos nyugati szakírók szerint a távoktatás terjedése ugyanis alapvetően három jelenségnek köszönhető:

- az új képzési forma iránti szükséglet,
- az oktatási költségek csökkentésének általános igénye,
- a modern kommunikációs technológiák megjelenése az oktatás területén

Mindhárom jelenséggel találkozhattunk a magyar felsőoktatás elmúlt évtizedében is.

Ezért szükségessé vált egy szemléletváltozás a felsőoktatásban, amely megváltoztatta, illetve kiszélesítette a hagyományos felsőoktatás kereteit. Ez hívta életre a távoktatási formát.

A távoktatási rendszer tervezésének elméleti kérdései

A távoktatás szervezése és kiépítése azonban hosszabb időt igényel és rendszer szemléletű megközelítést igényel, mivel összetett problémák kezeléséről van szó. A rendszer kialakítását a következő peremfeltételeket kell teljesíteni:

- újfajta szemlélet, újfajta szervezés megoldása,
- újfajta költséggazdálkodás kidolgozása,
- újfajta tartalmi irányítás biztosítása,
- speciális távoktatási tananyagok és feladatok elkészítése,
- pedagógiai segítséget biztosító támogatási rendszer kiépítése.

A távoktatási rendszer úgy kell kialakítani, hogy központi eleme a hallgató legyen. A nemzetközi programok is évek óta kiemelt helyen szerepeltetik a távoktatást és az új technológiák alkalmazását. Gondolni kell arra, hogy a beiratkozott hallgatónak joga a tanulás, az oktatási intézménynek pedig kötelessége a tanulás módjára történő odafigyelés, annak teljes körű kiszolgálása.

A távoktatás főbb jellemzői:

- A kommunikációs és információs technológiák rohamos fejlődése új lehetőségeket támaszt a felsőfokú képzés megújításával szemben. Az új információs technikák nem csupán kibővítik a hagyományos tanítási-tanulási módszerek formáit, hanem egyben megnövelik a megkívánt tudásszint elsajátításának hatékonyságát is. A távoktatás, amely korábban csupán az intézménytől távol lévő hallgatók képzésének segítésére szolgált, a jövőben az egyre tömegesebbé váló, gyakorlatorientált köz- és felsőoktatási, de különösen a szakképzési és felnőttképzési rendszerekben a gazdaság folyamatosan megújuló szükségleteit és a tanulók egyéni tanulási igényeit kielégítő, minőségileg újszerepet kap.
- A távoktatás jellegéből következően a rendszeres oktató-tanuló kapcsolatot és a hagyományos tankönyveket, önálló tanulásra alkalmas távoktatási tankönyvekkel és segédletekkel, valamint különféle kommunikációs és informatikai eszközökkel váltja fel.
- A hagyományos, főként tanításorientált oktatási folyamattal szemben, a távoktatás döntően tanulásorientált képzési folyamat. Ezért a távoktatási tagozatot vagy szakot meghirdető intézményeket különleges felelősség terheli a kiadott távoktatási tananyagok és oktató csomagok tartalmát, minőségét és a távoktatás folyamatának megszervezését illetően.
- A folyamatos és rugalmasan alakított tanulás az ember fejlődési, megújulási készségének kialakulásához vezet.
- A távoktatás az oktatás egy lehetséges tértől és időtől függetleníthető rugalmas formája.

Távoktatási rendszer a Budapesti Gazdasági Főiskolán

A magyar távoktatási egy gyakorlati példája a Budapesti Gazdasági Főiskolán kialakulóban lévő távoktatási rendszer. A főiskola jogelőd intézményeiből kettőben folyik jelenleg ilyen módszerrel oktatás.

A Kereskedelmi, Vendéglátói és Idegenforgalmi Főiskola az 1996/97-es tanévtől kezdődően indította el a távoktatás jellegű levelező képzését. Jelenleg négy évfolyamon mintegy 2000 hallgató tanul ebben az oktatási formában. Egy évvel később a Pénzügyi és

Számvetési Főiskola is bevezette a távoktatást. Fokozatos fejlesztéssel mára Budapesten közel 700 fő vesz részt ebben a képzési formában, az 1999/2000-es tanévben pedig a PSZF Zalaegerszegi Intézetében is beindult (50 fővel) ez a sajátos oktatási forma.

A távoktatás bevezetését hosszabb felkészülési idő előzte meg, míg mindkét kar kialakította saját távoktatási képzését.

Az eredmények és azok mérhetősége

- Jelentős hallgatói létszámbővítés, amelyre más képzési formában már nem nyílt lehetőség.
- Az oktatás hatékonyságának, a hallgatók tudásszintjének javulása, a korábbi esti és levelezőoktatásban mért tanulmányi átlagoknál szignifikánsan jobb eredmények.
- A hallgatói lemorzsolódás csökkenése, a létszám stabilizálása.
- Munkaerő-piaci értékelések tekintetben még nincs elég tapasztalat, de a hallgatók meghatározó hányada munka mellett tanul és élvezi munkahelyének hozzájárulásával, sok esetben támogatásával tanul.
- A minőségbiztosítás követelményei a hazai és a nemzetközi elismertség alapfeltételei. A képzési rendszerek és formák közötti átjárhatóság, az ekvivalenciák érvényesülése magyar és nemzetközi viszonylatban egyaránt csak ezáltal valósítható meg.

Következtetések

- A felsőoktatás a magyar társadalomban is új szerepet kapott. A gazdaság innovatív ereje az oktatásra is hatással van.
- Az oktatás jó befektetés, vallják a nagyvállalatok humánpolitikusai. Sokfelé maga az állam is támogatja a vállalatok képzési céljait. A gazdasági felsőoktatási intézmények pedig nemcsak tanítják, hanem művelik is az üzleti tudományokat.
- A nyitott és távoktatás az Európai Unió politikájának egyik központi eleme. Példa erre a Socrates és a Leonardo program, amely a tradicionális oktatási célok mellett kiemelten támogatja a korszerű informatikai technológia alkalmazását.
- Kétoldalú nemzetközi kapcsolatok segítik a tudástranszfer megvalósulását, ahogy azt a magyar-brit példán is láttuk.
- Nemzetközi szervezetek támogatják a felsőoktatás átalakulását, a reformok megvalósulását (ICDE, EDEN).

Felhasznált irodalom:

- M. dr. Bartal Andrea – Dr. Széphalmi Ágnes: Adatgyűjtés és statisztikai elemzés a pedagógiai gyakorlatban Tankönyvkiadó, Budapest, 1982.
- Clarkson, T., Illes, K. Iohom, I (1997) A brit-magyar felsőoktatások tanulságai,
- Kovács Ilma: Új út az oktatásban? BKE Felsőoktatási Koordinációs Iroda Budapest, 1997
- Magyar Felsőoktatás, 1997. 10. szám
- Oktatás, szakképzés (1988-1997) Központi Statisztika Hivatal, Budapest, 1998
- Statistical Pocket-book of Hungary '99, Hungarian Central Statistical Office, 2000